

TEORIA FUNKCJONAŁU

GĘSTOŚCI

(Density Functional Theory - DFT)

Monika Musiał

PRZEDMIOT BADAŃ

Układ N elektronów

+ K jąder atomowych

Przybliżenie Borna-Oppenheimera

Zamiast funkcji falowej $\Psi(r_1, \sigma_1, r_2, \sigma_2, \dots)$ zależnej od $3N$ współrzędnych przestrzennych i N współrzędnych spinowych poszukujemy funkcji gęstości $\rho(x, y, z)$ zależnej od trzech współrzędnych przestrzennych

$$\rho(r) = N \sum_{\sigma_1 = -\frac{1}{2}}^{\frac{1}{2}} \int d\tau_2 d\tau_3 \dots d\tau_N |\Psi(r, \sigma_1, r_2, \sigma_2, \dots, r_N, \sigma_N)|^2$$

Jeśli wycałkujemy gęstość prawdopodobieństwa po wszystkich współrzędnych przestrzennych z wyjątkiem jednej (dowolnie wybranej - nierozróżnialność elektronów) i po wszystkich współrzędnych spinowych, uzyskamy gęstość elektronową (wielkość mierzalną w krystalografii).

Funkcja gęstości $\rho(x, y, z)$ ma tę własność (dość oczywistą), że całka po całej przestrzeni równa jest liczbie elektronów

$$\int \rho(x, y, z) dx dy dz = N$$

I twierdzenie Hohenberga i Kohna

Gęstość elektronowa stanu podstawowego ρ_0 wyznacza potencjał zewnętrzny układu (z dokładnością do stałej).

- **Gęstość elektronowa**

⇒ potencjał zewnętrzny V

⇒ hamiltonian $\hat{H}$

⇒ funkcja falowa Ψ_0

Jeśli znamy gęstość elektronową układu, to z tego możemy wydedukować postać hamiltonianu, a z hamiltonianu także postać funkcji falowej, czyli potrafimy dokładnie opisać cały układ.

$$\rho_0 \implies \hat{H} \implies \Psi_0 \implies E_0$$

Przykład

Założmy, że mamy podaną gęstość elektronową, którą możemy przedstawić graficznie w postaci chmury prawdopodobieństwa, ale nie wiemy nic o układzie jakiego ona dotyczy. Czy jest to np. cząsteczka wody czy benzenu, nie mamy żadnych informacji o układzie poza gęstością. Aby — zgodnie z I twierdzeniem Hohenberga-Kohna — móc określić hamiltonian musimy najpierw wiedzieć jaka to jest molekula, czyli musimy określić ładunki i położenia jąder.

Czy potrafimy to odczytać patrząc na rozkład gęstości elektronowej?

Otóż tak: pozycje jąder atomowych są określone przez punkty nieciągłości pierwszych pochodnych. Otóż dla przekroju w płaszczyźnie cząsteczki widzimy, że są maksima zakończone ostrzem, co wskazuje na nieciągłość pierwszej pochodnej. Natomiast nachylenie powierzchni pozwala na precyzyjne określenie ładunku jądra.

Mamy więc sposób aby jednoznacznie i precyzyjnie określić położenia i ładunki jąder, a stąd rodzaj i geometrię cząsteczki, z czego natychmiast możemy skonstruować hamiltonian, a rozwiązując równanie Schrödingera, otrzymać funkcję falową, co jest treścią pierwszego twierdzenia Hohenberga-Kohna.

Podsumowując, gęstość:

- całkuje się do liczby elektronów
- ma ostrza w położeniach jąder
- pochyłość ostrzy określona jest przez ładunki jąder

Hamiltonian określony jest przez:

- liczbę elektronów
  - położenia jąder
  - ładunki jąder
-

II twierdzenie Hohenberga i Kohna

Istnieje funkcjonal dający najniższą energię układu, czyli energię stanu podstawowego, tylko wtedy gdy funkcja gęstości elektronowej jest dokładną funkcją gęstości stanu podstawowego ρ_0 .

Możemy zatem, korzystając z tego twierdzenia, poszukiwać owej dokładnej gęstości minimalizując, zgodnie z zasadą wariacyjną, wartość funkcjonału. Możemy w ten sposób wygenerować równania znane jako równania Kohna-Shama. Metoda DFT oparta jest na ich rozwiązaniu. Są to równania co do zasady bardzo podobne do równań Hartree-Focka, zatem zostaną one przedstawione na tle metody Hartree-Focka.

Zastosowanie II Twierdzenia HK

⇒ Metoda Kohna-Shama:

Wyznaczanie (spin)orbitali molekularnych
(atomowych)

Równania Kohna-Shama

Hamiltonian układu

$$\hat{H} = -\frac{1}{2} \sum_{i=1}^N \nabla_i^2 - \sum_{i=1}^N \sum_{\alpha=1}^K \frac{Z_\alpha}{r_{i\alpha}} + \sum_{i>j=1}^N \frac{1}{r_{ij}} + \sum_{\alpha>\beta=1}^K \frac{Z_\alpha Z_\beta}{r_{\alpha\beta}}$$

|
stała

$$\hat{H} = \hat{T}_e + \hat{V}_{ej} + \hat{V}_{ee} + \hat{V}_{jj}$$

Najłatwiej przedstawić **metodę DFT**

w ujęciu **Kohna-Shama** odnosząc ją

do **metody Hartree-Focka**.

METODA HARTREE-FOCKA

Funkcja falowa: wyznacznik Slatera

$$\Psi_{HF} = \frac{1}{\sqrt{N!}} \begin{vmatrix} \phi_1(1) & \phi_1(2) & \cdots & \phi_1(N) \\ \phi_2(1) & \phi_2(2) & \cdots & \phi_2(N) \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ \phi_N(1) & \phi_N(2) & \cdots & \phi_N(N) \end{vmatrix}$$

ϕ_i – *spinorbitale Hartree-Focka*

wyznaczone w oparciu o kryterium wariacyjne dające
najniższą energię dla jednowyznacznikowej funkcji falowej

Gęstość elektronowa ρ w metodzie Hartree-Focka

Dla funkcji falowej zapisanej poprzez
wyznacznik Slatera

$$\rho(r) = \sum_i^N |\phi_i^{HF}(r)|^2$$

ϕ_i^{HF} – spinorbitale molekularne (atomowe)

Czy możemy mówić o funkcji falowej w metodzie DFT?

Ściśle biorąc nie, bo metoda DFT posługuje się wyłącznie funkcją gęstości.

A czy możemy wyznaczyć energię układu wyłącznie na podstawie funkcji gęstości?

Niektóre składniki tak, z innymi będą problemy.

Wyrażenie na energię w metodzie Hartree-Focka:

$$E = \sum_{p=1}^N I_p + \frac{1}{2} \sum_{p,q=1}^N (J_{pq} - K_{pq}) \quad (1)$$

gdzie

$$I_p = \int \phi_p(1)^* \hat{h}(1) \phi_p(1) d\tau_1$$

a ponieważ

$$\hat{h}(1) = -\frac{1}{2} \nabla_1^2 - \sum_{\alpha=1}^K \frac{Z_\alpha}{r_{1\alpha}}$$

możemy energię w metodzie Hartree-Focka zapisać jako

$$E = \sum_{p=1}^N T_p + \sum_{p=1}^N V_p + \frac{1}{2} \sum_{p,q=1}^N J_{pq} - \frac{1}{2} \sum_{p,q=1}^N K_{pq} \quad (2)$$

---

gdzie nowo wprowadzone oznaczenia T_p i V_p są zdefiniowane jako

$$T_p = -\frac{1}{2} \int \phi_p^*(1) \nabla_1^2 \phi_p(1) d\tau_1$$
$$V_p = - \sum_{\alpha=1}^K \int \phi_p^*(1) \frac{Z_\alpha}{r_{1\alpha}} \phi_p(1) d\tau_1$$

Dwa składniki, spośród czterech występujących w równaniu (2), możemy w sposób ścisły wyrazić jako funkcje gęstości elektronowej: V_p oraz J_{pq}

$$V_p$$

Całkę

$$V_p = - \sum_{\alpha=1}^K \int \phi_p^*(1) \frac{Z_\alpha}{r_{1\alpha}} \phi_p(1) d\tau_1$$

można zapisać poprzez gęstość elektronową ρ_p

$$V_p = - \sum_{\alpha=1}^K \int \rho_p(1) \frac{Z_\alpha}{r_{1\alpha}} d\tau_1$$

a $\rho_p(1)$ jest zdefiniowane jako:

$$\rho_p(1) = \phi_p^*(1) \phi_p(1)$$

$$J_{pq}$$

Całka kulombowska

$$J_{pq} = \int \phi_p^*(1) \phi_q^*(2) \frac{1}{r_{12}} \phi_p(1) \phi_q(2) d\tau_1 d\tau_2 = \langle pq | pq \rangle$$

może być przedstawiona jako:

$$J_{pq} = \int \rho_p(1) \frac{1}{r_{12}} \rho_q(2) d\tau_1 d\tau_2$$

a $\rho_p(1)$ ($\rho_q(2)$) jest gęstością elektronową dla spinorbitalu ϕ_p (ϕ_q)

$$\rho_p(1) = \phi_p^*(1) \phi_p(1)$$

Natomiast ani składnik reprezentujący energię kinetyczną T_p

$$T_p = -\frac{1}{2} \int \phi_p^*(1) \nabla_1^2 \phi_p(1) d\tau_1$$

ani składnik wymienny K_{pq} :

$$K_{pq} = \int \phi_p^*(1) \phi_q^*(2) \frac{1}{r_{12}} \phi_q(1) \phi_p(2) d\tau_1 d\tau_2 = \langle pq | qp \rangle$$

nie dadzą się wyrazić w sposób ścisły poprzez funkcję gęstości

---

Teoretycznie biorąc można skorzystać z wyprowadzonego jeszcze w latach dwudziestych ubiegłego wieku przez E. H. Thomasa i E. Fermiego wyrażenia na energię kinetyczną tzw. gazu elektronowego (reprezentującego elektrony w metalu) jako funkcję gęstości elektronowej:

$$T_{TF}[\rho] = C_F \int \rho^{\frac{5}{3}}(\mathbf{r}) \mathbf{d}\mathbf{r}$$

gdzie

$$C_F = \frac{3}{10} (3\pi^2)^{\frac{2}{3}}$$

ale zastosowanie powyższego wyrażenia do molekuł prowadzi do rozczarujących rezultatów: wiązanie chemiczne nie istnieje.

Bardziej przydatnym okazało się wyrażenie na energię wymienną zaproponowane w roku 1930 przez P. Diraca dla gazu elektronowego:

$$K_D[\rho] = -C_x \int \rho^{\frac{4}{3}}(\mathbf{r}) \mathbf{d}\mathbf{r}$$

gdzie

$$C_x = \frac{3}{4} \left(\frac{3}{\pi} \right)^{\frac{1}{3}}$$

które po niewielkiej modyfikacji znalazło zastosowanie w jednym z wariantów współczesnej metody DFT.

Zatem - formalnie rzecz biorąc - możnaby zapisać energię molekuly poprzez funkcję gęstości elektronowej

$$\mathbf{E} = \mathbf{T} + \mathbf{V} + \mathbf{J} + \mathbf{K} \quad (3)$$

$$\mathbf{T} = \mathbf{T}_{\text{TF}}[\rho] = \mathbf{C}_F \int \rho^{\frac{5}{3}}(\mathbf{r}) d\mathbf{r}$$

$$\mathbf{V} = \sum_{\mathbf{p}=1}^{\mathbf{N}} \mathbf{V}_{\mathbf{p}} = - \sum_{\mathbf{p}=1}^{\mathbf{N}} \sum_{\alpha=1}^{\mathbf{K}} \int \rho_{\mathbf{p}}(\mathbf{1}) \frac{\mathbf{Z}_{\alpha}}{\mathbf{r}_{1\alpha}} d\tau_1$$

$$\mathbf{J} = \frac{1}{2} \sum_{\mathbf{p}, \mathbf{q}=1}^{\mathbf{N}} \mathbf{J}_{\mathbf{p}\mathbf{q}} = \frac{1}{2} \sum_{\mathbf{p}, \mathbf{q}=1}^{\mathbf{N}} \int \rho_{\mathbf{p}}(\mathbf{1}) \frac{1}{\mathbf{r}_{12}} \rho_{\mathbf{q}}(\mathbf{2}) d\tau_1 d\tau_2$$

$$\mathbf{K} = \mathbf{K}_D[\rho] = -\mathbf{C}_x \int \rho^{\frac{4}{3}}(\mathbf{r}) d\mathbf{r}$$

Jak rozwiązać problem energii kinetycznej w metodzie DFT?

Pomysł Kohna i Shama

Założmy, na chwilę, że hamiltonian ma postać

$$H = T + V(\lambda) + \lambda(J + K) \quad (4)$$

gdzie nowo wprowadzonym parametrem jest λ . Jeżeli $\lambda = 1$ wtedy mamy hamiltonian standardowy gdzie

$$V(\lambda = 1) = \sum_{p=1}^N V_p, \quad (5)$$

natomiast dla $\lambda = 0$ elektrony przestają ze sobą oddziaływać, a

$$V(\lambda = 0) \quad (6)$$

przyjmuje taką wartość, że rozwiązaniem równania Schrödingera

$$(T + V(\lambda = 0))\Psi_n = E\Psi_n \quad (7)$$

jest w dalszym ciągu dokładna funkcje falowa.

Jeżeli elektrony nie oddziałują to funkcja Ψ_n jest w sposób ścisły wyrażona za pomocą pojedynczego wyznacznika Slatera, utworzonego z orbitali ϕ_i .

Ψ_n – wyznacznikowa funkcja falowa
dla elektronów nieoddziałujących

$$\Psi_n = \frac{1}{\sqrt{N!}} \begin{vmatrix} \phi_1(1) & \phi_1(2) & \cdots & \phi_1(N) \\ \phi_2(1) & \phi_2(2) & \cdots & \phi_2(N) \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ \phi_N(1) & \phi_N(2) & \cdots & \phi_N(N) \end{vmatrix}$$

Zatem dla takiej sytuacji wyrażenie na energię kinetyczną możemy zapisać jako:

$$T_n = E_{\text{kin}}^n = \langle \Psi_n | -\frac{1}{2} \sum_i \nabla_i^2 | \Psi_n \rangle = -\frac{1}{2} \sum_{p=1}^N \int \phi_p^*(\mathbf{1}) \nabla_1^2 \phi_p(\mathbf{1}) d\tau_1$$

Możemy więc powiedzieć, że dla hipotetycznych elektronów nieoddziałujących energia kinetyczna poprawnie jest wyrażona takim samym wzorem jak w metodzie Hartree-Focka (HF) (pamiętajmy, że energia kinetyczna w ramach metody HF nie przedstawia pełnej energii kinetycznej elektronów, lecz tylko jej część uzyskiwaną w ramach modelu cząstek niezależnych).

Zastosowanie tego samego wzoru dla elektronów oddziałujących

$$T_o = E_{\text{kin}}^o = \langle \Psi_o | -\frac{1}{2} \sum_i \nabla_i^2 | \Psi_o \rangle = -\frac{1}{2} \sum_{p=1}^N \int \phi_p^*(\mathbf{1}) \nabla_1^2 \phi_p(\mathbf{1}) d\tau_1$$

proceeds to an incorrect value of kinetic energy,

ale błąd z tym związany jest niewielki.

Elektrony oddziałują:

Możemy w tym przypadku także skonstruować podobną funkcję wyznacznikową jak dla elektronów nieoddziałujących i funkcja ta nosi nazwę wyznacznika Kohna-Shama.

**Elektrony oddziałują: jednowyznacznikowa funkcja
Kohna-Shama jest pewną "protezą" pozwalającą
wyznaczyć energię kinetyczną**

$$\Psi_{KS} = \frac{1}{\sqrt{N!}} \begin{vmatrix} \phi_1(1) & \phi_1(2) & \cdots & \phi_1(N) \\ \phi_2(1) & \phi_2(2) & \cdots & \phi_2(N) \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ \phi_N(1) & \phi_N(2) & \cdots & \phi_N(N) \end{vmatrix}$$

ϕ_i – spinorbitale Kohna-Shama

Na podstawie tak zbudowanej funkcji falowej, tzn. na podstawie wyznacznika Kohna-Shama, wyznaczmy energię kinetyczną zgodnie z wyrażeniem na wartość oczekiwaną operatora

$$E_{\text{kin}} = \langle \Psi_{\text{KS}} | -\frac{1}{2} \sum_{\mathbf{i}} \nabla_{\mathbf{i}}^2 | \Psi_{\text{KS}} \rangle = -\frac{1}{2} \sum_{\mathbf{p}=1}^{\mathbf{N}} \int \phi_{\mathbf{p}}^*(\mathbf{1}) \nabla_{\mathbf{1}}^2 \phi_{\mathbf{p}}(\mathbf{1}) d\tau_{\mathbf{1}}$$

Powyższe wyrażenie nie reprezentuje poprawnej wartości energii kinetycznej (Ψ_{KS} jest funkcją falową dla fikcyjnego układu elektronów nieoddziałujących a nie dla elektronów rzeczywistych), ale stanowi zdecydowanie lepsze przybliżenie niż wspomniany wcześniej wzór Thomasa-Fermiego.

Podsumowując:

W metodzie HF energia jest przedstawiona wyrażeniem:

$$\begin{aligned} E = & -\frac{1}{2} \sum_{p=1}^N \int \phi_p^*(1) \nabla_1^2 \phi_p(1) d\tau_1 \\ & - \sum_{p=1}^N \sum_{\alpha=1}^K \int \rho_p(1) \frac{Z_\alpha}{r_{1\alpha}} d\tau_1 \\ & + \frac{1}{2} \sum_{p,q=1}^N \int \rho_p(1) \frac{1}{r_{12}} \rho_q(2) d\tau_1 d\tau_2 \\ & - \frac{1}{2} \sum_{p,q=1}^N \int \phi_p^*(1) \phi_q^*(2) \frac{1}{r_{12}} \phi_q(1) \phi_p(2) d\tau_1 d\tau_2 \end{aligned} \quad (8)$$

Wyrażenie na energię w metodzie DFT:

$$E = \sum_{p=1}^N T_p + \sum_{p=1}^N V_p + \frac{1}{2} \sum_{p,q=1}^N J_{pq} + E_{xc} \quad (9)$$

gdzie E_{xc} jest funkcjonałem korelacyjno-wymiennym.

Zauważmy, że przejście od modelu elektronów nieoddziałujących (gdzie mamy dwa składniki w wyrażeniu na energię: człon odpowiedzialny za energię kinetyczną oraz wyraz $V(\lambda = 0)$, który sprawia, że jednowyznacznikowa funkcja falowa jest funkcją dokładną) do modelu (rzeczywistego) elektronów oddziałujących, powoduje pojawienie się składnika V_p (rzeczywiste oddziaływanie z jądrami atomowymi) oraz składnika J_{pq} (kulombowskie oddziaływanie chmury elektronowej ze sobą).

Aby powyższe wyrażenie reprezentowało dokładną energię należy jeszcze uwzględnić fakt, że:

a) ruch elektronów jest skorelowany (dziura korelacyjna)

b) elektrony o tym samym spinie unikają się ze względu na zakaz Pauliego (dziura wymienna)

c) dodać poprawkę do wyrażenia na energię kinetyczną, wynikającą z faktu, że wyznacznik Kohna-Shama nie jest funkcją dokładną.

Wszystkie te poprawki do energii (korelacyjna, wymienna, do energii kinetycznej) zawierają się w składniku E_{xc} . Jak najbardziej dokładne wyznaczenie tego składnika jest głównym celem badaczy zajmujących się rozwijaniem metody DFT.

Wyrażenie na energię w metodzie DFT:

$$\begin{aligned} E = & - \frac{1}{2} \sum_{p=1}^N \int \phi_p^*(1) \nabla_1^2 \phi_p(1) d\tau_1 \\ & - \sum_{p=1}^N \sum_{\alpha=1}^K \int \rho_p(1) \frac{Z_\alpha}{r_{1\alpha}} d\tau_1 \\ & + \frac{1}{2} \sum_{p,q=1}^N \int \rho_p(1) \frac{1}{r_{12}} \rho_q(2) d\tau_1 d\tau_2 \\ & + E_{xc}[\rho] \end{aligned} \tag{10}$$

Stosując zasadę wariacyjną otrzymaliśmy z wyrażenia na energię równania Hartree-Focka.

Na podstawie II twierdzenia Hohenberga-Koha możemy zastosować zasadę wariacyjną do wyrażenia na energię w metodzie DFT w ujęciu Kohna-Shama i wygenerować odpowiednie równania, które będziemy nazywać równaniami Kohna-Shama.

Biorąc pod uwagę podobieństwo wyrażen na energię w metodzie HF i w metodzie KS możemy przewidywać, że odpowiednie równania pozwalające wyznaczyć orbitale też będą zbliżone.

Ogólny zapis równań HF

$$\left(-\frac{1}{2}\nabla^2 + V_{eff}\right)\phi_i = \epsilon_i\phi_i$$

V_{eff} – potencjał efektywny Hartree-Focka

Ogólny zapis równań KS

$$\left(-\frac{1}{2}\nabla^2 + V_{KS}\right)\phi_i = \epsilon_i\phi_i$$

V_{KS} – potencjał zewnętrzny dobrany tak by układ N nieoddziałujących elektronów wykazywał dokładną gęstość elektronową.

RÓWNANIA HARTREE-FOCKA

$$F(i)\phi_p(i) = \epsilon_p\phi_p(i) \quad p = 1, 2, \dots, N$$

$F(i)$ – operator Focka

ϕ_p – spinorbitale

RÓWNANIA KOHNA-SHAMA

$$F(i)\phi_p(i) = \epsilon_p\phi_p(i) \quad p = 1, 2, \dots, N$$

$F(i)$ – operator Kohna-Shama

ϕ_p – spinorbitale

Metoda Hartree-Focka

Operator Focka

$$F(i) = h(i) + \sum_{q=1}^N J_q(i) - \underline{\sum_{q=1}^N K_q(i)}$$

$h(i)$ – operator jednoelektronowy

$J_q(i)$ – operator kulombowski

$K_q(i)$ – operator wymienny

Metoda Kohna-Shama

Operator Kohna-Shama

$$F(i) = h(i) + \sum_{q=1}^N J_q(i) + \underline{V_{xc}(i)}$$

$h(i)$ – operator jednoelektronowy

$J_q(i)$ – operator kulombowski

$V_{xc}(i)$ – operator korelacyjno-wymienny

Metoda Hartree-Focka

Operator jednoelektronowy

$$h(i) = -\frac{1}{2}\nabla_i^2 - \sum_{\alpha=1}^K \frac{Z_{\alpha}}{r_{i\alpha}}$$

Z_{α} – ładunek jądra α

$r_{i\alpha}$ – odległość elektron-jądro

Metoda Kohna-Shama

Operator jednoelektronowy

$$h(i) = -\frac{1}{2}\nabla_i^2 - \sum_{\alpha=1}^K \frac{Z_{\alpha}}{r_{i\alpha}}$$

Z_{α} – ładunek jądra α

$r_{i\alpha}$ – odległość elektron-jądro

Metoda Hartree-Focka

Operator kulombowski

$$J_q(i)\phi_p(i) = \left[\int \phi_q^*(j) \frac{1}{r_{ij}} \phi_q(j) d\tau_j \right] \phi_p(i)$$

Operator wymienny

$$K_q(i)\phi_p(i) = \left[\int \phi_q^*(j) \frac{1}{r_{ij}} \phi_p(j) d\tau_j \right] \phi_q(i)$$

Metoda Kohna-Shama

Operator kulombowski

$$J_q(i)\phi_p(i) = \left[\int \phi_q^*(j) \frac{1}{r_{ij}} \phi_q(j) d\tau_j \right] \phi_p(i)$$

Operator korelacyjno-wymienny

$V_{xc}(i)$ – potencjał korelacyjno-wymienny
(zależny od typu funkcjonału)

Funkcjonał korelacyjno-wymienny E_{xc} pojawiający się w wyrażeniu Kohna-Shama na energię w równaniach Kohna-Shama zostaje zastąpiony potencjałem korelacyjno-wymiennym V_{xc} , który jest tzw. pochodną funkcjonalną wielkości E_{xc} , czyli pochodną funkcjonału po funkcji, dla której ów funkcyjonał jest zdefiniowany. Tą funkcją w naszym przypadku jest funkcja gęstości $\rho(r)$. Mamy zatem następującą zależność:

$$V_{xc} = \frac{\delta E_{xc}}{\delta \rho}$$

Przedstawione równania Kohna-Shama są przykładem trudnych do rozwiązania równań całkowo-różniczkowych. Ich praktyczne wykorzystanie w obliczeniach chemicznych jest niewielkie. Podobną sytuację napotkaliśmy w metodzie Hartree-Focka (HF), w której korzystnym rozwiązaniem było zastąpienie metody Hartree-Focka metodą Hartree-Focka-Roothaana (HFR). Metoda HFR umożliwiła zastąpienie całkowo-różniczkowych równań HF równaniami algebraicznymi HFR.

Podobną procedurę stosuje się w przypadku metody Kohna-Shama: wprowadza się rozwinięcie orbitalu na funkcje bazowe, co umożliwia zastąpienie równań całkowo-różniczkowych równaniami algebraicznymi.

ROZWINIĘCIE ORBITALU NA FUNKCJE BAZOWE

Metoda Hartree-Focka(-Roothaana)

$$\phi_i = \sum_r c_{ri} \chi_r$$

χ_r – funkcje bazy

c_{ri} – współczynniki kombinacji liniowej

$$\mathbf{FC} = \mathbf{SCE}$$

F – macierz Focka

C – macierz współczynników

S – macierz całek nakładania

ROZWINIĘCIE ORBITALU NA FUNKCJE BAZOWE

Metoda Kohna-Shama

$$\phi_i = \sum_r c_{ri} \chi_r$$

χ_r – funkcje bazy

c_{ri} – współczynniki kombinacji liniowej

$$\mathbf{FC} = \mathbf{SCE}$$

F – macierz Kohna-Shama

C – macierz współczynników

S – macierz całek nakładania

Definicje całek

$$S_{rs} = \langle \chi_r | \chi_s \rangle$$

$$T_{rs} = \langle \chi_r | -\frac{1}{2} \nabla^2 | \chi_s \rangle$$

$$V_{rs} = \langle \chi_r | -\sum_{\alpha} \frac{Z_{\alpha}}{r_{i\alpha}} | \chi_s \rangle$$

$$\langle rs | tu \rangle = \iint \chi_r^*(1) \chi_s^*(2) \frac{1}{r_{12}} \chi_t(1) \chi_u(2) dr_1 dr_2$$

DEFINICJA ELEMENTÓW MACIERZOWYCH

Metoda Hartree-Fock(-Roothaana)

$$F_{rs} = h_{rs} + J_{rs} + \mathbf{K}_{rs}$$

$$h_{rs} = \langle \chi_r | h | \chi_s \rangle = T_{rs} + V_{rs}$$

$$J_{rs} = \sum_{tu} p_{tu} \langle rt | su \rangle$$

$$K_{rs} = \sum_{tu} p_{tu} \langle rt | us \rangle$$

$$p_{tu} = \sum_{i=1}^N c_{ti}^* c_{ui} \text{ - elementy macierzy gęstości}$$

DEFINICJA ELEMENTÓW MACIERZOWYCH

Metoda Kohna-Shama

$$F_{rs} = h_{rs} + J_{rs} + \mathbf{V}_{rs}^{\text{xc}}$$

$$h_{rs} = \langle \chi_r | h | \chi_s \rangle = T_{rs} + V_{rs}$$

$$J_{rs} = \sum_{tu} p_{tu} \langle rt | su \rangle$$

$$\mathbf{V}_{rs}^{\text{xc}} = \langle \chi_r | \mathbf{V}_{\text{xc}} | \chi_s \rangle$$

$$p_{tu} = \sum_{i=1}^N c_{ti}^* c_{ui} - \text{elementy macierzy gęstości}$$

• Rozwiązywanie równań HFR

---

1. Wybór bazy funkcyjnej: χ_r
2. Wyznaczenie całek: S_{rs} , T_{rs} , V_{rs} , $\langle rs|tu\rangle$
3. Ortogonalizacja bazy funkcyjnej: $S^{-\frac{1}{2}}$
4. Przyjęcie startowych wartości dla macierzy gęstości w przyjętej bazie funkcyjnej

→ 5. Konstrukcja macierzy Focka: $F_{rs} = h_{rs} + J_{rs} + K_{rs}$

$$J_{rs} = \sum_{tu} p_{tu} \langle rt|su\rangle$$

$$K_{rs} = \sum_{tu} p_{tu} \langle rt|us\rangle$$

6. Przejście do bazy zortogonalizowanej: $F' = S^{-\frac{1}{2}}FS^{-\frac{1}{2}}$

7. Diagonalizacja macierzy $F' : C'$

8. Wyznaczenie macierzy $C : C = S^{-\frac{1}{2}}C'$

9. Wyznaczenie macierzy gęstości p_{rs}

10. Jeżeli kryterium zbieżności nie jest spełnione idź do punktu 5

• Rozwiązywanie równań KS

1. Wybór bazy funkcyjnej: χ_r
2. Wyznaczenie całek: $S_{rs}, T_{rs}, V_{rs}, \langle rs|tu \rangle$
3. Ortogonalizacja bazy funkcyjnej: $S^{-\frac{1}{2}}$
4. Przyjęcie startowych wartości dla macierzy gęstości w przyjętej bazie funkcyjnej

5. Konstrukcja macierzy Kohna-Shama: $F_{rs} = h_{rs} + J_{rs} + V_{rs}^{xc}$

$$J_{rs} = \sum_{tu} p_{tu} \langle rt|su \rangle$$

V_{rs}^{xc} – potencjał korelacyjno-wymienny

6. Przejście do bazy zortogonalizowanej: $F' = S^{-\frac{1}{2}}FS^{-\frac{1}{2}}$

7. Diagonalizacja macierzy $F' : C'$

8. Wyznaczenie macierzy $C : C = S^{-\frac{1}{2}}C'$

9. Wyznaczenie macierzy gęstości p_{rs}

10. Jeżeli kryterium zbieżności nie jest spełnione idź do punktu 5

Poprawka do energii samoodziaływania w metodzie DFT:

Energia oddziaływania międzyelektronowego (kulombowska+wymienna) dla pojedynczego elektronu z definicji równa jest zeru. Tak jest w przypadku Hartree-Focka, gdzie człon kulombowski kompensuje składnik wymienny.

W metodzie DFT składnik kulombowski (J) wyznaczany jest w sposób dokładny, natomiast składnik wymienny w sposób przybliżony. Możemy mieć do czynienia z sytuacją, że pełna kompensacja składników kulombowskiego i wymiennego dla przypadku pojedynczego elektronu nie zachodzi. W dokładnym funkcjonale V_{xc} powinna się znaleźć poprawka odpowiedzialna za skorygowanie energii samoodziaływania.

Przedstawione powyżej porównanie równań macierzowych Kohna-Shama i równań w metodzie Hartree-Focka-Roothaana wskazuje na ich znaczne podobieństwo. Z praktycznego punktu widzenia należy zwrócić uwagę na dwie istotne różnice:

- Składnik reprezentujący część wymienną w oddziaływaniu między elektronowym K_{rs} został zastąpiony składnikiem korelacyjno-wymiennym V_{xc} . Ten ostatni uwzględnia nie tylko oddziaływania wymienne, ale także efekty korelacyjne, poprawki do wyrażenia na energię kinetyczną i, ewentualnie, wprowadza poprawki do energii samooddziaływania. W konsekwencji, o ile metoda Hartree-Focka wyznacza energię w ramach przybliżenia jednoelektronowego i dla uzyskania dokładnych rozwiązań należy obligatoryjnie zastosować metody post-hartree-fockowskie (wyznaczające energię korelacji), o tyle metoda Kohna-Shama podaje ostateczne rozwiązanie: dokładną energię i dokładną gęstość elektronową, pod warunkiem, że dysponujemy odpowiednio dokładnym potencjałem i funkcjonałem korelacyjno-wymiennym.

Ze względu na fakt, że nie dysponujemy odpowiednimi wyrażeniami analitycznymi, całkowania angażujące składnik korelacyjno-wymienny są realizowane metodą numeryczną (inaczej niż w metodzie HF, gdzie dla baz gaussowskich wszystkie całki wyznaczamy analitycznie).

Funkcjonał vs. potencjał

$$V_{xc} = \frac{\delta E_{xc}}{\delta \rho}$$

Przykład: LDA

Funkcjonał:

$$E_x[\rho] = -C_x \int \rho^{\frac{4}{3}}(r) dr$$

Potencjał w punkcie r:

$$V_x(r) = -\frac{4}{3} C_x \rho^{\frac{1}{3}}(r)$$

Funkcjonał dzielimy na część wymienną
i część korelacyjną:

$$E_{xc} = E_x + E_c$$

Podobnie potencjał:

$$V_{xc} = V_x + V_c$$

Funkcjonały występujące w wyrażeniu na energię w metodzie DFT (oraz odpowiadające im potencjały pojawiające się w równaniach Kohna-Shama) dzieli się na kilka grup. Są one oznaczane symbolami zawierającymi zwykle pierwsze litery nazwisk ich twórców, a w niektórych przypadkach także rok ich opublikowania. Zakładamy zwykle, że zarówno funkcjonał jak i potencjał jest sumą składnika wymiennego (E_x, V_x) i korelacyjnego (E_c, V_c).

Ogólny podział funkcjonałów

- Zależne od gęstości, LDA (Local Density Approximation)
  - Zależne od gęstości i gradientu gęstości, GGA (Generalized Gradient Approximation)
  - Pozostałe (meta-gradientowe, hybrydowe, ...)
-

Zależne od gęstości

- **wymienny:** zaadaptowano wyrażenie Diraca na energię oddziaływania wymiennego dla jednorodnego gazu elektronowego

LDA (Local Density Approximation)

$$E_x^{LDA} = -C_x \int \rho^{\frac{4}{3}}(r) dr$$
$$V_x^{LDA} = -\frac{4}{3} C_x \rho^{\frac{1}{3}}(r) \quad \text{gdzie} \quad C_x = \frac{3}{4} \left(\frac{3}{\pi} \right)^{\frac{1}{3}}$$

- **korelacyjny:**

VWN (Vosko, Wilk, Nusair)

E_c^{VWN} - wyznaczony na drodze symulacji Monte Carlo

Zależne od gęstości
i gradientu gęstości

Generalized Gradient Approximation
GGA

$$E_{xc}^{GGA} = \int f_{xc}(\rho(r), \nabla\rho(r)) dr$$

Gradient gęstości: wyznaczenie pochodnych funkcji
bazowych

f_{xc} : funkcja analityczna zawierająca parę liczb do-
pasowanych

GGA

Funkcjonały wymienne

- PW_{x86} (Perdew, Wang)
- B88 (Becke)
- PW_{x91} (Perdew, Wang)
- PBE (Perdew, Burke, Ernzerhof) :

Funkcjonały te są skomplikowanymi funkcjami gęstości i jej gradientu.

GGA

Funkcjonały korelacyjne

- P_c86 (Perdew)
- LYP (Lee, Yang, Parr)
- P_Wc91 (Perdew, Wang)
- PBE (Perdew, Burke, Ernzerhof)
- B96 (Becke)

⋮

Funkcjonały hybrydowe i meta-gradientowe

- Funkcjonały hybrydowe: składnik wymienny jest hybrydą wyrażenia na składnik wymienny w metodzie Hartree-Focka oraz wyrażenia stosowanego w metodzie DFT:

$$E_x = aE_x(HF) + (1 - a)E_x(DFT)$$

- Funkcjonały meta-gradientowe: zależne od gęstości ρ , gradientu gęstości $\nabla\rho$ oraz laplasjanu (drugich pochodnych) gęstości $\nabla^2\rho$

$$Exc = Exc(\rho, \nabla\rho, \nabla^2\rho) \quad (11)$$

Funkcjonały hybrydowe

- B3LYP (Becke3LYP)

Część wymienna zawiera składnik HF i składnik DFT:

$$E_{xc}^{B3LYP} = E_{xc}^{LSDA} + a_o(E_x^{HF} - E_x^{LSDA}) + a_x E_x^{B88} + a_c E_c^{LYP}$$

gdzie: $a_o = 0.2$, $a_x = 0.7$, $a_c = 0.8$

Resumé

Czy można przedstawić (w sposób ścisły) energię układu w funkcji gęstości elektronowej?

Tak, ale tylko dla dwóch składników: oddziaływanie elektronów z jądrami atomowymi (potencjał zewnętrzny) oraz kulombowskie oddziaływanie międzyelektronowe:

$$\begin{aligned} E = & - \frac{1}{2} \sum_{p=1}^N \int \phi_p^*(1) \nabla_1^2 \phi_p(1) d\tau_1 \\ & - \sum_{p=1}^N \sum_{\alpha=1}^K \int \rho_p(1) \frac{Z_\alpha}{r_{1\alpha}} d\tau_1 \\ & + \frac{1}{2} \sum_{p,q=1}^N \int \rho_p(1) \frac{1}{r_{12}} \rho_q(2) d\tau_1 d\tau_2 \\ & - \frac{1}{2} \sum_{p,q=1}^N \int \phi_p^*(1) \phi_q^*(2) \frac{1}{r_{12}} \phi_q(1) \phi_p(2) d\tau_1 d\tau_2 \end{aligned} \quad (12)$$

Jeżeli założylibyśmy, że elektrony nie oddziałują ze sobą to wyznacznik Slatera zbudowany z funkcji jednoelektronowych reprezentuje poprawną funkcję falową, którą można wykorzystać do wyznaczenia energii kinetycznej układu, T :

$$T = - \frac{1}{2} \sum_{p=1}^N \int \phi_p^*(1) \nabla_1^2 \phi_p(1) d\tau_1 \quad (13)$$

Wyrażenie to, dla układu rzeczywistego (elektrony oddziałują), stanowi pewne przybliżenie, wnoszące niewielki błąd do wartości energii.

W rezultacie wyrażenie na energię w metodzie DFT, przedstawia się wzorem:

$$\begin{aligned} E = & - \frac{1}{2} \sum_{p=1}^N \int \phi_p^*(1) \nabla_1^2 \phi_p(1) d\tau_1 \\ & - \sum_{p=1}^N \sum_{\alpha=1}^K \int \rho_p(1) \frac{Z_\alpha}{r_{1\alpha}} d\tau_1 \\ & + \frac{1}{2} \sum_{p,q=1}^N \int \rho_p(1) \frac{1}{r_{12}} \rho_q(2) d\tau_1 d\tau_2 \\ & + E_{xc}[\rho] \end{aligned} \tag{14}$$

gdzie w składniku $E_{xc}[\rho]$ zawarte są trzy wielkości
(poprawki do energii):

- energia wymienna
- energia korelacji
- poprawka do energii kinetycznej